

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра освітології та педагогіки

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

**«ЕКСКУРСІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ»**

студентки групи ДОІ-21
спеціальності «Дошкільна освіта.
Інклюзивна освіта»
Яріш Світлани Мирославівни

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Главацька Ольга Леонідівна

Робота захищена з оцінкою:
Національна шкала: _____
Кількість балів: ____ Оцінка: ECTS: _____

Тернопіль - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСКУРСІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	5
1.1. Поняття та значення екскурсії в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти.....	5
1.2. Форми організації екскурсій: теоретичний аналіз.....	8
1.3. Наукові підходи до формування світогляду у старших дошкільників.....	11
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЕКСКУРСІЙ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	15
2.1. Педагогічні методи, що використовуються під час екскурсій.....	15
2.2. Організація екскурсій в умовах закладу дошкільної освіти.....	18
2.3. Аналіз ефективності використання екскурсій у формуванні світогляду старших дошкільників.....	22
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному освітньому процесі особлива увага приділяється методам, які допомагають у формуванні цілісного світогляду у дітей. Одним із таких методів є екскурсія, яка є важливим засобом розвитку пізнавальних здібностей та морально-етичних якостей дошкільників. Дослідження ефективності екскурсій у дошкільній освіті є надзвичайно актуальним, оскільки через екскурсії діти не тільки набувають нових знань, а й формують уявлення про навколишній світ, соціальні цінності та загальнолюдські принципи.

В умовах швидких змін у суспільстві та розвитку освітніх технологій виникає необхідність переосмислення традиційних форм навчання. Екскурсії в дошкільних закладах стають не лише способом пізнання світу, але й інструментом для формування соціальних, культурних та етичних норм. Важливість дослідження цього питання зростає на тлі інтеграції нових педагогічних підходів та методик, що можуть значно покращити якість педагогічного процесу в закладах дошкільної освіти.

Таким чином, актуальність потреби в удосконаленні методів екскурсійної роботи з дітьми для досягнення високої ефективності у формуванні їх світогляду, вихованні активної та відповідальної особистості обумовила тему курсової роботи: «Екскурсія як засіб формування світогляду у старших дошкільників».

Об'єкт дослідження: формування світогляду у старших дошкільників.

Предмет дослідження: особливості формування світогляду у старших дошкільників засобами екскурсійної роботи.

Мета дослідження: висвітлити значення екскурсії у педагогічному процесі закладу дошкільної освіти та дослідити її вплив у формуванні світогляду старших дошкільників.

Досягнення мети здійснювалось шляхом вирішення наступних **завдань**:

- 1) висвітлити поняття та значення екскурсії в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти;
- 2) визначити форми організації екскурсій та їх особливості;
- 3) охарактеризувати наукові підходи щодо формування світогляду у старших дошкільників;
- 4) обґрунтувати педагогічні методи, що використовуються під час екскурсії та особливості її організації в умовах закладу дошкільної освіти;
- 5) здійснити аналіз ефективності використання екскурсій у формуванні світогляду старших дошкільників.

Для вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**: теоретичний аналіз літературних джерел, систематизація, узагальнення, спостереження.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження складає 31 сторінку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКСКУРСІЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Поняття та значення екскурсії в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти

Екскурсія як педагогічний засіб – це форма організації пізнавальної діяльності дітей, що передбачає виїзд або перехід групи дітей до об'єктів поза межами дошкільного закладу з метою наочного вивчення навколишнього світу. Вона є активним методом навчання та виховання, під час якого діти не лише отримують нову інформацію, а й активно взаємодіють з навколишнім середовищем, безпосередньо спостерігаючи за природними явищами, технічними об'єктами, соціальними процесами [10].

Екскурсії мають велике значення в процесі розвитку дітей, оскільки вони сприяють всебічному розвитку особистості. Це один із ефективних методів формування пізнавальних інтересів, розвитку уваги, пам'яті, уяви, а також удосконалення практичних навичок. Через спостереження за навколишнім світом діти отримують нові враження, вивчають правила взаємодії з людьми та природою, формують етичні та естетичні погляди.

Особливістю застосування екскурсій у дошкільних закладах є те, що вони стають важливим етапом у вихованні дитини. Використовуючи екскурсії, педагоги не лише надають дітям конкретні знання, а й організовують їх активну участь у процесі пізнання. Це дозволяє дітям краще усвідомити значення того, що вони бачать, чують, і допомагає встановити зв'язок між теоретичними знаннями та практичними навичками. Завдяки екскурсіям, дошкільники здобувають досвід живого спілкування з навколишнім світом, який є важливим компонентом їхнього світогляду та розвитку [4].

Екскурсії є важливим педагогічним засобом, який суттєво сприяє розвитку особистості дошкільника. Вони забезпечують прямий контакт дитини

з навколишнім середовищем, що стимулює пізнавальні інтереси та активізує процеси пізнання. Під час екскурсій діти мають можливість спостерігати за об'єктами та явищами, які раніше були для них лише теоретичними поняттями. Цей безпосередній досвід сприйняття значно поглиблює їх розуміння світу і формує стійкий інтерес до пізнання навколишньої реальності. Залучення дітей до активного вивчення нових об'єктів стимулює їх пізнавальну активність та сприяє розвитку креативного мислення, що є основою для подальшого інтелектуального розвитку.

Окрім розвитку пізнавальних інтересів, екскурсії сприяють формуванню вражень, які є важливою складовою емоційного розвитку дошкільників. Безпосередній досвід сприймання нових явищ, природних або культурних об'єктів, має значний емоційний вплив на дітей. Такий досвід сприяє розвитку естетичних відчуттів, формуванню уявлень про красу та гармонію навколишнього світу, а також стимулює емоційну реакцію на побачене. Емоційно насичені враження, що отримуються під час екскурсій, є важливими для формування почуттів, таких як захоплення, подив або здивування, які відіграють важливу роль у загальному психічному розвитку дітей [5].

Крім того, екскурсії сприяють розвитку навичок спостереження, що є основою для формування критичного мислення та здатності до аналізу. Під час екскурсій діти вчаться уважно спостерігати за навколишнім світом, фіксувати деталі та порівнювати різні об'єкти. Це дозволяє їм краще орієнтуватися в нових умовах, робити висновки і аналізувати інформацію, що отримується. Розвиток спостережливості є важливим етапом у формуванні когнітивних здібностей дитини, оскільки дозволяє їй не тільки отримувати нові знання, а й глибше розуміти їх зміст та зв'язок між різними явищами. Таким чином, екскурсії є потужним інструментом для формування цілісної особистості дошкільника, оскільки сприяють розвитку його пізнавальних, емоційних і практичних навичок.

Педагогічна роль екскурсій в формуванні світогляду старших дошкільників є важливою складовою процесу їхнього всебічного розвитку.

Екскурсії створюють унікальні умови для дітей для безпосереднього сприйняття навколишнього світу, що дозволяє формувати різні аспекти їхнього світогляду. Через екскурсії діти мають змогу на практиці пізнавати природу, культуру, соціальні явища та технічні досягнення людства, що розширює їхні уявлення про світ і допомагає краще орієнтуватися в ньому.

Один із важливих аспектів, який формується за допомогою екскурсії, – це розуміння природи та навколишнього середовища. Діти вчаться спостерігати за природними явищами, розуміти зв'язки між природними об'єктами та явищами, що розвиває їх екологічну свідомість. Під час екскурсій до природних об'єктів або національних парків діти не лише отримують нові знання про природу, а й формують уявлення про необхідність її збереження та раціонального використання ресурсів. Це є основою для формування екологічної етики та відповідальності за стан довкілля [13].

Другим важливим аспектом, що може формуватися під час екскурсії, є моральне та етичне виховання. Відвідування історичних та культурних об'єктів, музеїв, пам'яток архітектури допомагає дітям розвивати уявлення про моральні цінності, національні традиції, культуру та історію свого народу. Спостереження за культурними і соціальними процесами дає дітям можливість сформувати уявлення про важливість взаємоповаги, доброти, честі, дружби та відповідальності. Екскурсії допомагають дітям усвідомити значення історичних подій та культурних спадщин, що є важливою складовою розвитку моральної свідомості.

Не менш важливим є естетичний розвиток дітей через екскурсії. Вони дають змогу безпосередньо переживати красу навколишнього світу, мистецтва, архітектури та природних пейзажів. Враження від відвідуваних культурних, природних або історичних пам'яток стимулюють естетичні почуття, допомагають формувати почуття краси та гармонії. Екскурсії також сприяють розвитку здатності до спостереження за деталями, умінню оцінювати та осмислювати навколишні явища з естетичної точки зору. Це сприяє

формуванню в дітей цілісного естетичного світогляду, що є основою для їхнього подальшого культурного розвитку [15].

Отже, екскурсії відіграють ключову роль у формуванні світогляду дошкільників, розширюючи їхні знання про природу, культуру, моральні цінності та естетичні ідеали. Вони допомагають формувати у дітей не лише знання, а й світоглядні орієнтири, які стануть основою для розвитку їхньої особистості в майбутньому.

1.2. Форми організації екскурсій: теоретичний аналіз

Традиційні форми екскурсій, зокрема пішохідні та транспортні, є основними методами організації пізнавальної діяльності старших дошкільників. Кожна з цих форм має свої особливості, що сприяють розвитку різних аспектів особистості дитини, зокрема пізнавальної активності, соціальних навичок і емоційного сприйняття навколишнього світу [2].

Пішохідні екскурсії є однією з найбільш поширених форм екскурсій, що застосовуються в дошкільних навчальних закладах. Вони передбачають переміщення дітей пішки до об'єктів, які знаходяться в межах доступності, таких як парки, природні резервати, історичні пам'ятки тощо. Під час таких екскурсій діти отримують можливість не лише спостерігати за навколишнім середовищем, а й взаємодіяти з ним, що значно посилює процес пізнання. Пішохідні екскурсії дозволяють дітям активно досліджувати різноманітні аспекти природи та культури, формують навички орієнтації в просторі, сприяють розвитку фізичної активності та здатності до концентрації уваги. Крім того, пішохідна форма екскурсії забезпечує тісний контакт дітей із реальним світом, що є важливим для їхнього емоційного розвитку та формування естетичних почуттів [14].

Транспортні екскурсії використовуються тоді, коли потрібно охопити віддалені об'єкти або коли пішохідний маршрут є недостатнім для досягнення поставлених цілей. Вони передбачають використання автобусів, тролейбусів, трамваїв або навіть поїздів для переміщення дітей до різних об'єктів.

Транспортні екскурсії дозволяють розширити горизонти пізнання, адже вони відкривають можливість для дослідження більш віддалених об'єктів, зокрема музеїв, природних заповідників або культурних та історичних пам'яток, що знаходяться далеко від місця навчання. Цей тип екскурсії має важливу роль у формуванні у дітей уявлень про різні види транспорту, їх призначення та значення для розвитку сучасного суспільства. Транспортні екскурсії також сприяють розвитку соціальних навичок дітей, оскільки вони вчаться взаємодіяти з іншими людьми під час подорожей, організовувати своє переміщення в групі та дотримуватись правил безпеки [9].

Обидві форми екскурсій, пішохідні та транспортні, мають суттєве значення для розвитку старших дошкільників. Вони сприяють не лише засвоєнню нових знань про навколишній світ, а й допомагають формувати у дітей важливі соціальні, емоційні та практичні навички. Пішохідні екскурсії формують уважність, здатність до спостереження та орієнтування в просторі, тоді як транспортні екскурсії дозволяють дітям розширити свій світогляд, ознайомитись з новими об'єктами та культурами. Обидва типи екскурсій сприяють розвитку фізичних, емоційних та когнітивних здібностей дітей, готуючи їх до подальшого навчання та взаємодії з навколишнім світом.

Інноваційні форми екскурсій, зокрема екскурсії з використанням сучасних технологій та інтерактивні екскурсії, надають значні можливості для більш глибокого та ефективного навчання дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють розвитку нових навичок пізнання світу, стимулюють цікавість до новітніх технологій та інтерактивних методів навчання, дозволяючи дітям активно взаємодіяти з інформацією та об'єктами під час екскурсії [6].

Екскурсії з використанням сучасних технологій є інноваційною формою, що включає використання різноманітних цифрових інструментів для віртуальних подорожей, мобільних додатків, планшетів, відео- та аудіо матеріалів, а також віртуальної реальності (VR) або доповненої реальності (AR). Ці технології дозволяють дітям здійснювати віртуальні екскурсії до віддалених об'єктів, таких як музеї, природні парки або історичні пам'ятки, що

значно розширює можливості для пізнання навколишнього світу, зокрема для дітей, які не можуть відвідати ці місця фізично. Завдяки використанню сучасних технологій діти мають змогу взаємодіяти з віртуальними об'єктами, отримувати додаткову інформацію про них, що забезпечує активне засвоєння нових знань та розширює кругозір дітей [8].

Інтерактивні екскурсії є ще одним інноваційним методом, що активно набирає популярності в педагогічній практиці. Вони включають інтерактивні елементи, коли діти безпосередньо залучені до процесу пізнання через активну взаємодію з об'єктами екскурсії, завданнями, питаннями та навіть драматизаціями. Такі екскурсії сприяють розвитку критичного мислення, креативності та комунікативних навичок, оскільки діти не лише спостерігають, але й активно обговорюють, аналізують, вчаться вирішувати проблеми та знаходити нові підходи до розв'язання завдань. Вони можуть бути організовані на основі відвідування музеїв з інтерактивними виставками або використання спеціальних мобільних додатків, що дозволяють дітям взаємодіяти з інформацією та об'єктами в реальному часі.

Змішані форми екскурсій являють собою комбінацію різних видів екскурсій, що дозволяє інтегрувати традиційні та інноваційні методи для досягнення комплексного ефекту в розвитку дітей. Комбінація пішохідних та транспортних екскурсій з елементами сучасних технологій або інтерактивних практик дозволяє забезпечити різноманітні варіанти пізнання навколишнього світу, що в свою чергу сприяє глибшому засвоєнню інформації та розвитку ключових навичок [16].

Наприклад, змішана екскурсія може поєднувати пішохідний маршрут до історичних чи природних пам'яток з використанням мобільних додатків для додаткової інформації або інтерактивних елементів. Діти можуть бути залучені до вирішення завдань за допомогою технологій, а в процесі безпосереднього спостереження і дослідження об'єктів, отримувати інформацію через аудіо або відеоматеріали, що дозволяє поглибити їхнє розуміння предмета екскурсії.

Іншим прикладом змішаної екскурсії є інтеграція екскурсії з іншими педагогічними практиками, наприклад, з мистецькими заняттями або фізкультурними іграми. Так, екскурсія до парку чи природного заповідника може бути поєднана з творчими завданнями, де діти створюють малюнки, ліплення або проводять драматизації на основі спостережених явищ. Крім того, екскурсії можуть бути інтегровані з елементами соціально-педагогічної роботи, де діти вчаться взаємодіяти між собою в групі, розвивають навички співпраці та допомоги одне одному [23].

Отже, змішані форми екскурсій є потужним інструментом для розвитку різних аспектів особистості дошкільників, таких як пізнавальна активність, креативність, соціальні навички та емоційна стійкість. Вони дозволяють створювати багатогранні ситуації навчання, що враховують інтереси та потреби дітей, а також активно залучають їх до процесу пізнання світу, стимулюючи їхню допитливість, ініціативність і здатність до критичного мислення.

1.3. Наукові підходи до формування світогляду у старших дошкільників

Формування світогляду є важливим аспектом психічного розвитку дитини, що виявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом. Відповідно до теоретичних підходів в психолого-педагогічній науці, розвиток світогляду є результатом як пізнавальної, так і соціальної діяльності. Формування світогляду у старших дошкільників відбувається через взаємодію з навколишнім середовищем, навчання, а також через спостереження і переживання різних ситуацій у соціальному контексті [26].

Психологічні теорії, зокрема роботи Жана Піаже, акцентують увагу на етапах когнітивного розвитку, через які проходять діти. Піаже описує процес розвитку пізнавальних структур як поступове розширення можливостей мислення через стадії розвитку, що відповідають певним віковим рівням. Кожен етап характеризується новими формами пізнання і засвоєння світу, де дитина через активну діяльність, спостереження, експериментування формує свої уявлення про реальність. Такий підхід підкреслює важливість активного

пізнавального досвіду, через який дитина не тільки отримує нові знання, але й формує стійке уявлення про навколишній світ.

У контексті формування світогляду також важливим є підхід Л. Виготського, який зазначає значення соціального середовища для розвитку когнітивних процесів у дітей. Виготський підкреслював, що розвиток дитини не є ізольованим, а відбувається в процесі соціальної взаємодії, в якій дорослі виступають як посередники у формуванні знань і навичок. Дитина отримує інформацію через мовленнєву взаємодію, вчиться розуміти і освоювати моральні цінності та соціальні норми, що є основою формування її світогляду. Згідно з цією теорією, процес соціалізації має велике значення для формування більш складних когнітивних та моральних структур у дитячому мисленні [29].

Пізнавальний досвід дитини є важливою основою для формування її світогляду. Це поняття охоплює як знання, що дитина отримує про навколишній світ, так і способи його осмислення, аналізу та інтеграції в існуючу картину світу. Відкриття нових явищ, проведення спостережень, аналіз ситуацій дозволяє дитині поступово будувати систему уявлень про навколишнє середовище. Пізнавальний досвід має важливу роль не лише у засвоєнні фактів і знань, але й у розвитку критичного мислення, здатності оцінювати та інтерпретувати події та явища.

Соціальний досвід, в свою чергу, є важливим елементом у формуванні морального та естетичного аспектів світогляду. Взаємодія з однолітками, вихователями, батьками та іншими членами соціуму допомагає дитині засвоювати соціальні ролі, правила поведінки та моральні орієнтири. Через соціальний досвід дитина вчиться оцінювати свої вчинки, розуміти важливість співпраці та взаємоповаги, формує емоційну чутливість і здатність до співчуття. Соціальні взаємодії сприяють формуванню у дитини моральних уявлень, що є основою її світогляду та в подальшому впливають на її поведінку в суспільстві [30].

Таким чином, психолого-педагогічні підходи, що враховують пізнавальний та соціальний досвід, є основою для всебічного розвитку

світогляду дитини. Формування світогляду є результатом інтеграції когнітивних, моральних та соціальних аспектів, що дозволяє дитині створювати цілісне уявлення про навколишній світ, розвивати свої пізнавальні здібності та соціальні навички, а також формувати свої моральні принципи та цінності.

Філософський підхід до формування світогляду дітей акцентує увагу на важливості загальнолюдських цінностей, моральних норм і етичних принципів, які лежать в основі соціального і культурного розвитку особистості. Формування світогляду у дітей є складним процесом, в якому важливу роль відіграють не лише пізнавальні та практичні навички, але й усвідомлення моральних засад, етичних норм і цінностей, що є основою для їх подальшої взаємодії з оточуючим світом. Виховання через екскурсії надає можливість занурити дитину в ситуації, які спонукають до осмислення важливих моральних та етичних категорій, таких як справедливість, доброта, відповідальність, турбота про природу та інших людей.

Через екскурсії діти мають змогу безпосередньо спостерігати, як діють загальнолюдські цінності в реальному житті, вивчати приклади поведінки дорослих і знайомитися з моральними аспектами різних культурних та соціальних контекстів. Наприклад, екскурсії до музеїв, природних заповідників, історичних пам'яток дозволяють дітям не тільки набувати нових знань, але й глибше усвідомлювати моральні норми, що сприяють гармонії в суспільстві, збереженню навколишнього середовища і взаєморозумінню між людьми. Ось чому філософський підхід підкреслює важливість формування морального орієнтиру у дітей через надання їм можливості ознайомлюватися з культурними та історичними пам'ятками, що є свідченням людської мудрості і етичної відповідальності [28].

Загалом, філософський підхід акцентує на тому, що світогляд дитини формується не тільки через практичний досвід, але й через етичні та моральні настанови, які вони отримують у процесі виховання, зокрема через екскурсії, що сприяють розвитку у дітей почуття справедливості, добра та естетичного сприйняття світу.

Соціально-культурний підхід до формування світогляду вважає, що розвиток особистості дитини неможливий без врахування впливу культурного середовища, історії та традицій, в яких вона перебуває. У дошкільному віці соціокультурне оточення відіграє вирішальну роль у формуванні світоглядних уявлень, оскільки саме через соціальну взаємодію та ознайомлення з культурними та історичними здобутками людини дитина починає розуміти місце людини в суспільстві, цінності, що визначають її роль у світі.

Екскурсії в культурно-історичні місця, музеї, виставки та інші об'єкти культурної спадщини допомагають дитині набути знань про традиції, звичаї, історичні події, що мають важливе значення для формування її світогляду. Залучення дітей до культурних та історичних пам'яток дає їм змогу розширювати горизонти, розуміти історичний контекст розвитку суспільства і культурних традицій, оцінювати важливість збереження цих цінностей для майбутніх поколінь [31].

Цей підхід також підкреслює, що культурне середовище є важливим фактором соціалізації дитини, впливаючи на її ставлення до інших людей, до природи, до суспільства в цілому. Через екскурсії діти отримують можливість пережити та усвідомити значення культурних традицій, навчаються поважати різноманіття культур і звичаїв, а також розуміють свою роль у збереженні та розвитку цих традицій. Важливим аспектом є те, що екскурсії сприяють розвитку у дітей толерантності, поваги до іншого та готовності до співпраці в багатокультурному суспільстві.

Отже, соціально-культурний підхід вважає, що для формування світогляду дитини важливо враховувати її соціокультурне оточення, де кожна культура та історична спадщина впливають на формування уявлень дитини про суспільство, моральні норми, традиції та загальнолюдські цінності. Екскурсії є одним з найефективніших способів перенести дитину в культурно-історичний контекст, що сприяє її глибокому осмисленню цих цінностей.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ЕКСКУРСІЙ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Педагогічні методи, що використовуються під час екскурсій

Методи активного навчання є важливим інструментом у педагогічному процесі, оскільки вони сприяють не лише засвоєнню знань, але й розвитку у дітей критичного мислення, творчих здібностей та емоційної чутливості до навколишнього світу. Одним із основних методів активного навчання є інтерактивний підхід, що дозволяє дітям активно взаємодіяти з навколишнім середовищем, ставити питання, робити спостереження та аналізувати інформацію в реальному часі. Впровадження таких методів під час екскурсій має особливе значення, оскільки дає можливість дітям не лише пасивно отримувати знання, а й активно залучатися до процесу пізнання, що значно підвищує ефективність навчання [1].

Інтерактивні методи навчання в контексті екскурсії включають різноманітні форми діяльності, які дозволяють дитині безпосередньо взаємодіяти з об'єктами екскурсії, ставити питання і отримувати відповіді, а також розв'язувати практичні завдання. Наприклад, під час екскурсії до музею або природного заповідника можна використовувати методи, які спонукають дітей до спостереження, порівняння та аналізу. Це можуть бути інтерактивні завдання, такі як пошук певних елементів серед експонатів або порівняння різних видів рослин чи тварин. Крім того, можна організувати обговорення побаченого, під час якого діти можуть обмінюватися враженнями, висловлювати свої думки та ставити запитання, що сприяє розвитку їхньої пізнавальної активності.

Ще одним ефективним методом активного навчання є метод рольових ігор, коли діти, під час екскурсії, можуть виконувати певні ролі, що дозволяє їм зануритись у ситуацію, вивчаючи різні аспекти навколишнього світу. Наприклад, під час екскурсії до сільського господарства діти можуть

виконувати роль фермерів, збирати урожай, доглядати за тваринами, що дозволяє їм краще зрозуміти процеси, які відбуваються в природі, а також вивчити важливі аспекти екології та сільського господарства. Рольові ігри сприяють розвитку уяви, творчих здібностей та емоційної виразності дітей.

Інтерактивні методи, як правило, мають на меті не лише активне залучення дітей до процесу навчання, а й стимулювання їхнього інтересу до нових знань, розвитку комунікаційних навичок і співпраці. Вони дозволяють дітям не тільки спостерігати за навколишнім світом, а й активно взаємодіяти з ним, формуючи у них більш глибоке та осмислене розуміння того, що вони вивчають. Таким чином, використання інтерактивних методів на екскурсіях сприяє розвитку у дітей пізнавальних інтересів, критичного мислення та навичок, які допомагають їм активно орієнтуватися в навколишньому світі [7, с. 129-134].

Методи спостереження і аналізу є важливими інструментами в процесі пізнавальної діяльності дітей, зокрема під час екскурсій. Вони дозволяють дітям не лише сприймати навколишній світ, а й активно осмислювати та інтерпретувати побачене, що сприяє глибшому розумінню оточуючих явищ і розвитку критичного мислення. Спостереження є основним методом пізнання в дошкільному віці, оскільки воно дозволяє дітям активно залучатися до процесу навчання, формуючи здатність до уважного вивчення деталей і встановлення зв'язків між різними об'єктами чи явищами.

Під час екскурсій діти отримують можливість безпосередньо спостерігати за природними явищами, об'єктами культури, соціальними процесами чи технологічними процесами. Важливою складовою спостереження є наявність певного запиту або завдання, яке фокусується на конкретних аспектах явища, що дозволяє дітям звертати увагу на ключові моменти. Наприклад, під час екскурсії до природного парку вихователь може заохотити дітей спостерігати за поведінкою тварин, особливостями рослинного світу або змінами в природі. Це дає дітям можливість глибше усвідомлювати та порівнювати різні явища, а

також помічати деталі, які залишаються непоміченими без ретельного аналізу [11, с. 211-223].

Аналіз ситуацій є наступним кроком у процесі спостереження, який дозволяє дітям осмислювати те, що вони побачили. Під час екскурсії вихователь може запропонувати дітям розглянути різні аспекти побаченого, задаючи запитання, що спонукають до роздумів. Наприклад, під час спостереження за змінами в природі після дощу, діти можуть порівнювати, як змінюється ландшафт, чому вода збирається в калюжі, або які рослини реагують на зміни в погодних умовах. Це не лише сприяє розвитку спостережливості, а й допомагає дітям будувати логічні зв'язки між явищами та об'єктами, що в свою чергу розвиває їхній аналітичний підхід до пізнання.

Методи розвитку критичного мислення є важливими для формування здатності дітей до осмисленого сприйняття і оцінки явищ, що їх оточують. Вони сприяють розвитку аналітичного мислення, уміння ставити питання, порівнювати, оцінювати різні варіанти ситуацій та виявляти причинно-наслідкові зв'язки між подіями чи явищами. Під час екскурсії ці методи можна активно використовувати для того, щоб діти не лише спостерігали за навколишнім світом, але й розуміли, що саме відбувається, чому так відбувається і як це пов'язано з іншими явищами [22].

Одним із ключових методів розвитку критичного мислення є метод «відкритих запитань», який спонукає дітей до самостійного аналізу та осмислення інформації. Наприклад, під час екскурсії до музею чи на природі вихователь може ставити дітям запитання, які не мають однозначних відповідей, але сприяють розвитку думки. Запитання типу "Що ти думаєш, чому це сталося?" чи "Як ти вважаєш, що буде далі?" допомагають дітям замислюватися над причинами і наслідками різних явищ, порівнювати альтернативні варіанти і формулювати власні оцінки. Це дозволяє дітям розвивати здатність до самостійного прийняття рішень та аналізу ситуацій.

Ще одним методом розвитку критичного мислення є використання прийому «аналізу проблеми». Під час екскурсії діти можуть бути залучені до

розв'язання певних задач або проблемних ситуацій, що виникають у ході спостережень. Наприклад, під час екскурсії на ферму вихователь може поставити питання про те, чому деякі рослини або тварини потребують особливого догляду, або чому важливо берегти природу. Це допомагає дітям не тільки спостерігати, а й замислюватися над важливістю збереження екологічного балансу, що є основою для розвитку критичного підходу до оцінки ситуацій [21].

Отже, методи розвитку критичного мислення, застосовані під час екскурсії, допомагають дітям не лише осмислено сприймати явища, а й оцінювати їх, робити логічні висновки та формулювати аргументовані думки. Це сприяє розвитку у дітей аналітичних здібностей, здатності до самостійного навчання та прийняття рішень, що є основою для їхнього подальшого інтелектуального розвитку.

2.2. Організація екскурсій в умовах закладу дошкільної освіти

Підготовка до екскурсії є важливим етапом, що включає кілька ключових етапів: планування, підбір маршрутів та підготовка дітей. Систематичний підхід до кожного з цих етапів забезпечує ефективність екскурсії, сприяє її освітньому та виховному ефекту, а також допомагає організувати безпеку дітей під час заходу. Ретельна підготовка створює умови для максимального залучення дітей до процесу пізнання навколишнього світу і дозволяє досягти цілей екскурсії.

Планування екскурсії – це початковий етап, що передбачає чітке визначення мети та завдань екскурсії. Для цього важливо чітко сформулювати, які саме знання та навички діти повинні отримати в результаті заходу. Під час планування визначаються також організаційні аспекти, зокрема час проведення екскурсії, вибір її форми (пішохідна, транспортна, комбінована), а також необхідні ресурси. Не менш важливою є організація безпеки: необхідно забезпечити наявність супроводжуючих осіб, ознайомлення дітей з правилами поведінки та безпеки під час екскурсії [12].

Підбір маршрутів є наступним етапом підготовки, що безпосередньо залежить від теми та мети екскурсії. Маршрут має бути цікавим і пізнавальним для дітей, з урахуванням їх вікових особливостей і пізнавальних інтересів. Вибір об'єктів екскурсії повинен бути обґрунтованим і відповідати освітнім завданням. Наприклад, для екскурсії у природу важливо вибирати такі маршрути, які надають можливість для активного спостереження та взаємодії з природою, для музейних чи історичних екскурсій – об'єкти, що дозволяють дітям познайомитися з культурною спадщиною, творами мистецтва чи історичними пам'ятками. У разі вибору маршрутів важливо також враховувати зручність пересування, доступність об'єктів для дітей, а також фактори безпеки.

Підготовка дітей до екскурсії є важливим етапом, що включає інформування дітей про мету, місце та об'єкти екскурсії. Для того щоб екскурсія була більш ефективною, дітям необхідно дати певну теоретичну підготовку: ознайомити їх з тим, що вони побачать, з яких аспектів вони повинні звернути увагу на об'єктах екскурсії. Під час підготовки до екскурсії можна використовувати різноманітні методи: розповіді, ілюстрації, мультимедійні презентації, що допоможуть дітям краще зрозуміти мету екскурсії та підготувати їх до майбутніх вражень. Також важливо ознайомити дітей з правилами поведінки на екскурсії, зокрема з питаннями безпеки, правильного спілкування та взаємодії з іншими учасниками екскурсії [24].

Таким чином, успіх екскурсії значною мірою залежить від ретельної підготовки на етапах планування, підбору маршрутів і підготовки дітей. Кожен з цих етапів сприяє забезпеченню безпечних, пізнавальних та ефективних заходів, що дозволяють дітям активно залучатися до процесу навчання та розвитку.

Проведення екскурсії є складним і відповідальним етапом, що потребує детального планування і дотримання певних стандартів. Це передбачає не лише організацію процесу, а й ефективну взаємодію з дітьми, підтримку їхньої уваги та забезпечення їх безпеки під час заходу.

Порядок дій під час екскурсії починається з організаційного моменту – перевірки наявності всіх учасників, визначення маршруту та розподілу дітей на групи (якщо це необхідно). Наступним кроком є знайомство з місцем екскурсії: інструктаж щодо поведінки та правил безпеки. Вихователь чи керівник екскурсії має чітко пояснити дітям, на що варто звертати увагу, чому важливо не відхилятися від маршруту, чому потрібно дотримуватися певної дистанції та бути уважними. Під час самого процесу екскурсії важливо тримати контакт з дітьми, ставити запитання, спонукати їх до спостережень і роздумів, сприяти активному залученню кожного учасника.

Методи взаємодії з дітьми під час екскурсії мають бути інтерактивними та орієнтованими на активну участь дітей. Важливими є методи спостереження, коли дітям пропонуються завдання або питання для обговорення, ігри, що стимулюють пізнавальну активність. Наприклад, під час екскурсії до ботанічного саду дітям можна запропонувати розпізнавати різні види рослин або порівнювати їх між собою. Крім того, методи рольових ігор, коли діти можуть виконувати певні функції (наприклад, бути екологами чи дослідниками), дають їм можливість самостійно осмислювати отриману інформацію. Такі інтерактивні підходи сприяють розвитку критичного мислення, уміння ставити запитання та аналізувати побачене [25, с. 458-461].

Забезпечення безпеки є однією з ключових складових під час проведення екскурсії. Вихователь або організатор заходу повинен чітко дотримуватися інструкцій щодо безпеки, забезпечити наявність супроводжуючих осіб та у разі потреби – першої допомоги. Важливо також продумати організацію маршруту з урахуванням умов місця проведення екскурсії, наявність заборонених або небезпечних зон, а також переконатися, що всі діти одягнуті відповідно до погодних умов. Під час екскурсії необхідно постійно тримати дітей у полі зору, забезпечувати їхню дисципліну, щоб уникнути непередбачених ситуацій.

Постекскурсійна робота є важливою частиною педагогічного процесу, оскільки вона дає можливість закріпити отримані знання, проаналізувати враження від екскурсії та зрозуміти значення побаченого для розвитку дитини.

Цей етап забезпечує не лише глибше осмислення досвіду, але й допомагає вдосконалити навички аналізу, спостереження та критичного мислення.

Рефлексія після екскурсії починається з обговорення вражень, коли діти мають можливість поділитися своїми думками, почуттями та емоціями, що виникли під час екскурсії. Це може бути як спільне обговорення у групі, так і індивідуальні бесіди з кожною дитиною. У процесі рефлексії важливо не лише слухати думки дітей, а й направляти їх на глибше осмислення побаченого. Запитання, як: "Що ти дізнався нового?" або "Яке твоє улюблене місце на екскурсії і чому?", допомагають дітям не лише згадати деталі екскурсії, а й відобразити свої враження у словах, що сприяє розвитку мовлення та емоційної виразності [20].

Обговорення вражень є важливим етапом інтеграції знань, отриманих під час екскурсії. Під час цього процесу вихователь може допомогти дітям провести паралелі між новими знаннями та вже існуючими у них уявленнями. Наприклад, якщо екскурсія була на тему природи, можна порівняти те, що діти побачили під час екскурсії, з тим, що вони дізналися з книг чи мультиків. Це допомагає закріпити знання та сприяє розвитку загального світогляду.

Закріплення знань та умінь відбувається через різноманітні педагогічні методи, такі як ігри, творчі завдання, вправи на порівняння або малювання. Після екскурсії можна організувати завдання на малювання чи створення колажів за мотивами побаченого. Також можна провести гру-змагання, де діти повинні будуть розповісти, що вони запам'ятали або виконати певні завдання на основі нових знань. Це дозволяє закріпити отриману інформацію в інтерактивній і цікавій формі [18].

Отже, постекскурсійна робота є важливим етапом для поглиблення знань, осмислення отриманого досвіду та розвитку пізнавальних здібностей дітей. Вона допомагає не лише закріпити факти, але й формує у дітей здатність до рефлексії, що є важливим аспектом їхнього загального розвитку.

2.3. Аналіз ефективності екскурсій у розвитку світогляду старших дошкільників

Оцінка ефективності екскурсій є важливою складовою педагогічного процесу, оскільки вона дозволяє визначити, наскільки успішно екскурсія сприяє розвитку світогляду дітей, формуванню їхніх пізнавальних інтересів, моральних та естетичних цінностей. Для цього використовуються різноманітні методи та інструменти, які дозволяють на різних етапах екскурсії, а також після її завершення, зафіксувати зміни, що відбулися в пізнавальній та емоційній сферах дітей.

Критерії оцінки ефективності екскурсії варто формулювати в контексті основних цілей екскурсії. Зокрема, це можуть бути критерії, пов'язані з розвитком критичного мислення, розширенням уявлень про навколишній світ, формуванням соціальних навичок та інтересу до конкретних предметів чи явищ. Наприклад, важливо оцінювати, наскільки дитина після екскурсії здатна описати побачене, розпізнавати важливі елементи природи або культурної спадщини, чи змінюється її ставлення до навколишнього середовища, чи зростає інтерес до певної теми. Крім того, оцінка може включати спостереження за емоційною реакцією дитини, її зацікавленістю та рівнем уваги під час заходу [17].

Анкетування є одним з методів, який дозволяє отримати зворотний зв'язок від дітей (відповідно до їх вікової категорії), а також від батьків або педагогів, які можуть оцінити вплив екскурсії на розвиток дитини. Для цього можна використовувати прості запитання, які дозволяють визначити, що дитина запам'ятала з екскурсії, які знання та враження вона отримала, як змінилося її ставлення до певних явищ. Анкетування дозволяє не лише зафіксувати результат екскурсії, а й виявити, які аспекти в організації екскурсії потребують удосконалення, щоб досягнути більшого ефекту.

Спостереження за дітьми під час і після екскурсії є одним з основних інструментів оцінки. Вихователь або педагог може фіксувати поведінку дитини, її емоційні реакції, ступінь зацікавленості, активності та здатність до

самостійного мислення під час заходу. Спостереження надає можливість побачити, як діти взаємодіють з оточуючим світом, які питання ставлять, які твердження роблять, чи демонструють вони інтерес до нових тем або фактів. Цей метод є важливим, оскільки він дозволяє виявити не тільки інтелектуальні, але й емоційні зміни, які можуть відбуватися у дитини під впливом екскурсії.

Бесіди з дітьми після екскурсії також є важливим методом оцінки ефективності. Вони дають можливість виявити, наскільки дитина осмислила побачене, чи сформулювала нові запитання або думки з приводу отриманих знань. Під час бесіди можна задавати відкриті запитання, які стимулюють дітей до роздумів і самовираження, а також допомагають педагогам оцінити рівень засвоєння матеріалу та зрозуміти, що саме було найбільш цікавим або важливим для дітей. Наприклад, запитання на зразок: «Що тебе найбільше здивувало?» або «Яке місце ти запам'ятав?» дозволяють отримати чітке уявлення про те, які враження закріпилися в дитячій свідомості [19, с. 475-479].

Таким чином, оцінка ефективності екскурсії повинна бути багатогранною та включати різні методи, які дозволяють не лише зафіксувати отримані знання, а й оцінити емоційний та пізнавальний вплив на дитину. Анкетування, спостереження та бесіди – це важливі інструменти для розуміння того, наскільки екскурсія сприяє розвитку світогляду дитини, формуванню її пізнавальних інтересів та особистісного розвитку.

Проведення екскурсій у дошкільних закладах освіти є важливим інструментом для розвитку світогляду дітей. Застосування різних форм і методів екскурсій дозволяє не тільки набути нових знань, а й розвивати емоційно-пізнавальні здібності, розширювати кругозір дітей, сприяти формуванню інтересу до навколишнього світу. Успішні практики екскурсій демонструють значні досягнення в цьому напрямі, зокрема у розвитку критичного мислення, емоційної чутливості та соціальних навичок.

Наприклад, у ряді дошкільних закладів були проведені екскурсії до ботанічних садів, музеїв природи та наукових центрів, які стали важливими для розвитку пізнавальних інтересів дітей. Під час таких заходів діти вчаться

спостерігати за природними явищами, порівнювати різні види рослин, спостерігати за взаємодією живих організмів, що допомагає не лише розширити їхнє знання про біологічний світ, а й формує усвідомлення важливості збереження природи. Діти також вчать робити власні спостереження, ставити запитання та знаходити відповіді, що сприяє розвитку їхнього критичного мислення та аналізу навколишнього світу.

Ще одним прикладом успішної практики є екскурсії до історичних пам'яток, музеїв або культурних центрів, що дозволяють дітям ознайомитися з історією своєї країни, розуміти культурну спадщину та моральні цінності. Така практика допомагає виховувати у дітей почуття гордості за свою культуру, заохочує їх до вивчення історії та сприяє формуванню естетичних і моральних орієнтирів. Вивчення традицій, обрядів, художніх творів стимулює розвиток емоційного інтелекту, а також виховує повагу до культурних надбань та традицій різних народів.

Водночас, важливими досягненнями є активні методи, які використовуються під час екскурсій, наприклад, рольові ігри, творчі завдання та інтерактивні елементи. Вони дозволяють дітям не тільки вивчати інформацію, а й практично застосовувати отримані знання. Наприклад, під час екскурсії до музею природознавства, дітям можна запропонувати рольову гру, де вони будуть уявляти себе дослідниками, що вивчають тваринний світ або екологічні проблеми. Такий підхід допомагає дітям глибше зануритися в тему екскурсії, розвиває їхній інтерес і допитливість [3].

Незважаючи на численні переваги екскурсій у педагогічному процесі, педагоги часто стикаються з низкою труднощів, які можуть впливати на ефективність проведених заходів. Однією з основних проблем є обмеженість ресурсів та матеріально-технічних можливостей, які заважають організувати екскурсії в повному обсязі. Наприклад, не завжди є можливість здійснити виїзди до віддалених місць, музеїв, природних заповідників, що обмежує можливості для проведення екскурсій у певних темах. У таких випадках необхідно знаходити альтернативні варіанти, використовуючи сучасні

технології, наприклад, віртуальні екскурсії, що можуть стати гарною заміною або доповненням до традиційних заходів.

Іншою значною проблемою є організація безпеки дітей під час екскурсії. Підготовка та ретельне планування маршруту, контроль за дітьми в процесі заходу, дотримання вимог безпеки – це обов’язкові аспекти, які можуть бути важкими у великих групах або під час проведення екскурсій у міських умовах. Вихователям важливо володіти навичками швидкої оцінки ситуації та мати заздалегідь підготовлені стратегії для забезпечення безпеки дітей.

Слід зауважити, організація екскурсій вимагає значних часових витрат на підготовку, що може бути проблемою в умовах обмеженого часу на навчальний процес. Педагоги повинні заздалегідь підготувати маршрут, розробити завдання для дітей, продумати способи оцінки ефективності. Для того, щоб підготувати і провести екскурсію на високому рівні, часто необхідно співпрацювати з іншими фахівцями, що потребує додаткових зусиль і часу.

Щодо перспектив покращення організації екскурсій, можна виділити кілька шляхів. По-перше, важливо активно використовувати технології, такі як віртуальні екскурсії, що дозволяють долати територіальні обмеження і робити процес більш доступним для дітей. По-друге, слід покращувати підготовку педагогів щодо методик організації екскурсій і роботи з дітьми під час таких заходів. Для цього можна організовувати тренінги, майстер-класи, обмін досвідом між педагогами, щоб розвивати навички ефективної взаємодії з дітьми. По-третє, необхідно активно співпрацювати з місцевими організаціями, музеями, заповідниками, іншими інституціями, що можуть надати допомогу у проведенні екскурсій і забезпечити необхідні ресурси [27].

Отже, екскурсії в закладах дошкільної освіти є потужним інструментом для розвитку світогляду дітей. Правильне планування та організація екскурсій, використання інноваційних підходів і постійне удосконалення педагогічних методів допоможуть подолати існуючі проблеми та підвищити ефективність цих заходів.

ВИСНОВКИ

Аналізом встановлено, що екскурсії є ефективним засобом формування у дітей дошкільного віку емоційної чутливості, моральних та естетичних орієнтирів, світогляду. Через безпосередній досвід спостереження та взаємодії з навколишнім світом, екскурсії сприяють розвитку критичного мислення, формуванню соціальних навичок, забезпечують засвоєння знань про природне та культурне оточення.

Завдяки різноманітності форм екскурсій – від традиційних пішохідних та транспортних до інноваційних інтерактивних і віртуальних – педагоги мають змогу адаптувати їх під потреби кожної групи дітей, що дозволяє забезпечити високий рівень пізнавальної діяльності. Екскурсії відкривають перед дітьми нові можливості для самовираження та активного навчання, створюючи умови для розвитку їхніх творчих і пізнавальних здібностей.

Важливою є роль педагогічних підходів та методів, які використовуються під час екскурсій. Використання інтерактивних і активних методів навчання дозволяє залучити дітей до процесу сприйняття та аналізу навколишнього світу, стимулюючи їхню цікавість та ініціативність. Однак успішність екскурсій залежить від ретельної підготовки, дотримання вимог безпеки та взаємодії з іншими педагогами та закладами.

Встановлено, що екскурсії є потужним засобом формування світогляду старших дошкільників, який дозволяє розвивати в них не тільки пізнавальні здібності, а й моральні, естетичні та соціальні якості. Впровадження інноваційних методів та активне використання сучасних технологій дозволяють значно підвищити ефективність екскурсій і забезпечити їх доступність для широкого кола дітей.

Аналіз практичного досвіду використання екскурсій у формуванні світогляду старших дошкільників підтверджує їх високу педагогічну ефективність. Екскурсії, будучи інтегрованою частиною освітнього процесу, створюють умови для активного пізнання навколишнього світу, формування

уявлень про природу, культуру, суспільство та моральні цінності. Вони дозволяють дітям безпосередньо спостерігати та взаємодіяти з реальними об'єктами, що сприяє закріпленню знань, розвитку критичного мислення і соціальних навичок.

Педагогічні методи організації екскурсій, такі як активне навчання, спостереження, аналіз і рефлексія, забезпечують високий рівень залученості дітей у пізнавальний процес. Інтерактивні підходи, включаючи ігрові завдання, творчі вправи та бесіди, сприяють розвитку емоційного інтелекту, збагачують досвід дітей і формують позитивне ставлення до навчання. Особливо важливою є постекскурсійна робота, яка допомагає узагальнити здобуті знання, обговорити враження та застосувати отриманий досвід у повсякденному житті.

Проведення екскурсій також дозволило виявити певні проблеми, зокрема пов'язані з обмеженими ресурсами, організаційними труднощами та необхідністю забезпечення безпеки дітей. Саме використання сучасних технологій, таких як віртуальні екскурсії, та залучення партнерів із культурних і наукових установ дозволяє долати ці труднощі та вдосконалювати процес екскурсійної діяльності.

Практичний досвід доводить, що екскурсії є ефективним засобом для формування світогляду старших дошкільників. Вони сприяють гармонійному розвитку особистості, збагаченню знань, вихованню моральних цінностей та формуванню соціальних орієнтирів. Вдосконалення методик організації екскурсій, а також їх інтеграція з іншими освітніми формами відкриває нові перспективи для використання цього потужного інструменту у дошкільній педагогіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Перероби відповідно до вимог

1. Бабарицька В. К. Екскурсознавство і музеєзнавство: навч. посібник/ В. К. Бабарицька, А. Я. Короткова, О. Ю. Малиновська. Київ: Альтерпрес, 2007. 462 с.
2. Беленька Г. Ознайомлення дошкільників зі складними явищами навколишнього світу: крок за кроком. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. №2 (51). С. 42–49.
3. Богатирьова Г. А., Ніколайчук О. А., Романуха О. М. Організація туристичної діяльності: методика та практика: навч. посіб. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 159 с.
4. Бондаренко В. В. Формування соціально-комунікативної активності молодших школярів у взаємодії урочної та позаурочної діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. *Теорія і методика виховання*. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2019. 348 с.
5. Вишневський В. Екскурсія як метод пізнання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*. 2019. № 2 (75). С. 59–63.
6. Вознюк В. Використання сучасних технологій в екскурсійному обслуговуванні учнів. *Україна у світовому просторі: минуле і сучасність* : зб. мат. III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів та аспірантів (м. Луцьк, 22 травня 2024 р.); упорядник Н. В. Кінд-Войтюк. Луцьк, 2024. С. 269–271.
7. Дашевська І.М. Інтерактивні методи навчання та їх застосування в екскурсійній діяльності. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. Луганськ, 2012. №4(239). Ч.2. С.129–134.
8. Дашевська І. М., Томкович О. І. Інтерактивні методи навчання та їх застосування в екскурсійній діяльності. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2012. № 4(239). Ч. II. С. 129–134.
9. Державний університет "Житомирська політехніка". *Класифікація екскурсій за тематикою*. URL:

<https://learn.ztu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=132152> (дата звернення: 22.11.2024).

10. Дзекунов, А. М. Навчальна екскурсія в системі шкільної та позашкільної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014. № 8 (42), 114-125.

11. Зінченко В.А. Екскурсологія як туризмологічна наука. *Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права*. Серія: філософські науки. Київ, 2010. Вип.8. С.211–223.

12. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України № 1124 від 02.10.2014 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14> (дата звернення: 22.11.2024).

13. Коваленко О.В. Використання віртуальних екскурсій як сучасних форм організації навчального процесу. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9. Т. 1. С. 94–97.

14. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. URL: https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs1-3-2.htm (дата звернення: 22.11.2024).

15. Методика ознайомлення дітей з природою: хрестоматія / **Н. М. Горопаха**. Київ : Видавничий Дім «Слово» . 2012. 432 с.

16. Організація екскурсійної діяльності : навч. посіб. / уклад. **Л. А.** Слатвінська. Умань : Візаві, 2022. 205 с.

17. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: навч. Посібник / **В.Л.** Петранівський, М.Й. Рутинський./ за ред. проф. Ф.Д. Заставного. 2-ге вид., виправл. К: Знання, 2008. 575 с.

18. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення. Автори упорядники: Савченко Н., Косило М., Наровлянський **О.** Івано-Франківськ, Типовіт, 2010. 408 с.

19. Покоłodна М. М. Визначення екскурсійного потенціалу міста та шляхів активізації його використання. *Комунальне господарство міст*. 2012. № 2. С. 475–479.
20. Покоłodна М.М. Організація екскурсійної діяльності: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2017. 180 с.
21. Пометун О. Урок, що розвиває критичне мислення. *70 методів в одній книзі* : посіб., 2020. 101 с.
22. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : метод. посіб. для вчителів / автори-укладачі О.І. Пометун, **І. М. Сущенко**. Київ, 2017. 96 с.
23. Семенова К. Роль туристично-екскурсійної діяльності у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу у закладах загальної середньої освіти. *Педагогічні науки*. 2023. № 81. URL: <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2023.81.289363> (дата звернення: 22.11.2024).
24. Соловей Л. До історії становлення туристично-краєзнавчого руху в Україні (кінець XIX – початок XX ст.). *Краєзнавство*. Вип. 1. 2013. С. 127–132.
25. Ткачова Н. М., Гайдукова В. Л. Туристично-краєзнавча робота з дітьми дошкільного віку як один із аспектів патріотичного виховання. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції 28 лютого – 1 березня 2019 року. Суми. Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2019. С. 458–461.
26. Туризм і краєзнавство : електронний науковий збірник. Херсон, 2020. Випуск 1. 96 с.
27. Чагайда І. М., Грибанова С. В. Екскурсознавство: навч. посіб. Київ: ІТФПУ, 2004 240 с.
28. Чернишова Т. М. Організація екскурсійної діяльності : навчальний посібник. Житомир : Поліський національний університет, 2022. 160 с.
29. Якименко С.І. Формування світогляду першокласників у інноваційному інтегрованому освітньому просторі нової української школи.

Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2018. № 3(2). С. 358–363.

30. Якименко С.І. Формування світогляду у старших дошкільників та молодших школярів в освітньо-інтегрованому середовищі: теорія та практика : монографія. Київ, 2017. 640 с.

31. Яценко В. Методика проведення екскурсії до Музею води як центру популяризації наукових знань в гімназії та ліцеї (з досвіду організації). *Музейна педагогіка в науковій освіті* : збірник тез доповідей учасників І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 р., м. Київ – Біла Церква : Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В., 2019. С. 182–188.